

Rzepiński, Witold

Aktualny potencjał pszczelarstwa na Mazowszu : badania ankietowe

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 18, 32-47

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

AKTUALNY POTENCJAŁ PSZCZELARSTWA NA MAZOWSZU - BADANIA ANKIETOWE

dr inż. Witold Rzepiński

Wojewódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Warszawie,
ul. Ksawerów 8, 02-656 Warszawa

mgr inż. Andrzej Niedźwiedzki, mgr inż. Tomasz Pfajfer

Wojewódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Warszawie Oddział w
Ostrołęce, ul. Targowa 4, 07-410 Ostrołęka, e-mail: rowostr@mazow-
sze.wodr.gov.pl

1. WSTĘP

Według danych Mazowieckiego Związku Pszczelarzy (Kapusta 2002) na Mazowszu było zrzeszonych:

1965 r. - 16 700 pszczelarzy i 102 300 rodzin pszczelich,

1997 r. - 4 630 pszczelarzy i 67 815 rodzin pszczelich,

2002 r. - 2 937 pszczelarzy i 58 313 rodzin pszczelich.

W ciągu ostatnich 5 lat liczebność rodzin pszczelich zmniejszyła się o 94502, czyli o około 14%. Liczba pszczelarzy spadła o 1 703, czyli aż o 37%. Tylko w ostatnim roku liczebność rodzin pszczelich zmniejszyła się o tysiąc. Powodem tak drastycznych zmian była najprawdopodobniej niewystarczająca opłacalność produkcji pszczelarskiej w ostatnich latach (Pidek 1996). Napszczenie na Mazowszu jest obecnie jednym z najniższych w kraju i wynosi 1,7 rodziny/km² (Kapusta 2002). A na terenie północno-wschodniego Mazowsza napszczenie sięga jedynie 0,89 rodziny/km² (Niedźwiedzki 2004). W krajach Unii Europejskiej napszczenie wynosiło 4 rodziny/km² (Skubida 2002; Nogał 1999). Według Pideki (1997) w rejonach charakteryzujących się najniższym napszczeniem celowe jest wprowadzenie programów pomocy stymulujących rozwój pasiek. Celowa jest również intensyfikacja produkcji pszczelarskiej prowadząca do rozwoju gospodarki wędrowniej (Pidek 1997; Cichoń, Wilde 1996).

Dla praktyków pszczelarzy głównym efektem pracy pszczół są przede

wszystkim produkty pszczele, dla których pszczoły są hodowane. Natomiast drugim bardzo ważnym aspektem działalności pszczół jest zapylenie roślin i w konsekwencji wzrost plonowania. Jest on jednak mniej dostrzegalny i ciągle jeszcze zbyt mało doceniany (Banaszak, Cierniak 1994).

Obecnie szacuje się, że korzyści dla rolnictwa, sadownictwa i ogrodnictwa wynikające z zapyłającej pracy pszczół oscylują w granicach 1 mld zł, podczas gdy wartość wszystkich pozyskiwanych produktów pszczelich określa się na kwotę 50 mln zł (Skubida 2002; Nogal 1999).

Największe znaczenie jako zapyłacze mają pszczoły miodne (Jabłoński 1997). Chemizacja środowiska przyrodniczego poważnie uszczupliła populację owadów dzikich. Udział pszczół w zapyleniu przekracza 90% (Sęczyk 1999). Środowisko i rolnictwo zyskuje dużo więcej z istnienia pszczół niż pszczelarze z pozyskiwania produktów pszczelich. Wzrost plonów nasion i owoców przewyższa 20-krotnie wartość wyprodukowanych produktów pszczelich w pasiekach (Banaszak, Cierniak 2002).

Podstawową funkcją pszczoły w naszych warunkach klimatycznych jest zapylenie nie tylko rolniczych upraw owadopylnych, ale także ponad 78% wszystkich gatunków roślin tworzących środowisko przyrodnicze (Skubida 2002).

Dla około 20% uprawianych roślin plonowanie zależy w mniejszym lub większym stopniu od owadów zapyłających (Banaszak, Cierniak 1994). Spośród bardzo wielu gatunków polowych roślin uprawnych w Polsce około 50 korzysta z zapyłającej pracy pszczół. Wśród roślin ogrodowych do owadopylnych zaliczamy około 140 gatunków, w tym 15 gatunków drzew owocowych i krzewów, około 60 gatunków warzyw i ponad 60 gatunków uprawnych roślin lekarskich. Wśród drzew i krzewów ozdobnych oraz kwiatów zapylenia przez pszczoły wymaga: 50 gatunków drzew, 90 gatunków krzewów ozdobnych i ponad 120 gatunków kwiatów (Sęczyk 1999; Skubida 2002).

Na działalność zapyłającą innych owadów człowiek nie ma żadnego wpływu, natomiast rodziny pszczele można zgromadzić w jednym miejscu w dowolnej ilości i w ten sposób zapewnić dobre zapylenie nawet największych plantacji roślinnych np.: rzepaku.

Kondycja pszczelarstwa ma decydujące znaczenie dla potencjału pszczoły miodnej do zapylenia roślinności owadopylnej na danym terenie. Prawidłowe zapylenie jest jednym z podstawowych czynników zachowania i ochrony bioróżnorodności danego obszaru czy też regionu.

Aby poprawić kondycję pszczelarstwa niezbędne są fundusze pomocowe, ale żeby z nich korzystać trzeba przedstawić wiarygodne analizy sektora

pszczelarskiego (Rembisz 2003; Kostrzewska 2003). Poważnym problemem w ostatnich latach jest fakt, iż informacje dotyczące pszczelarstwa mają charakter szacunkowy i nie są oparte na konkretnych badaniach (Banaszak, Cierznik 2002; Jabłoński 1997).

Celem niniejszych badań było uzyskanie aktualnego obrazu sektora pszczelarskiego na Mazowszu, w celu wykorzystania ich do określenia jego wpływu na ekosystemy i różnorodność biologiczną oraz na wyznaczenia działań niezbędnych dla prawidłowego rozwoju pszczelarstwa na Mazowszu.

2. MATERIAŁ I METODY

Badania wykonano w okresie grudzień 2003 - marzec 2004 r za pomocą ankiety. Ankieta została przeprowadzona przez kadrę doradczą w ramach struktur terenowych WODR w Warszawie we współpracy z RCDRRiOW Poświętne w Płońsku oraz RCDRRiOW w Radomiu.

Ankieta obejmowała pytania dotyczące:

- lokalizacji pasiek na terenie poszczególnych gmin i powiatów,
- wieku i wykształcenia właściciela pasieki oraz sposobu zdobycia przez pszczelarza wiedzy i umiejętności pszczelarskich,
- rodzaju i wielkości pasieki, ilości osób zaangażowanych w prace pasieczne,
- mobilności pasieki w kontekście możliwości podwożenia pasiek w celu umożliwienia równomiernego napszczenia,
- profilu produkcji oraz sposobu wprowadzania produktów pszczelich na rynek,
- zbiorowisk roślinnych stanowiących źródło pożytków pszczelich,
- poziomu wyposażenia technicznego pasiek w pomieszczenia, maszyny i urządzenia techniczne,
- zaangażowania społecznego pszczelarzy na przykładzie przynależności do związków pszczelarskich,
- zainteresowania podnoszeniem kwalifikacji zawodowej poprzez samokształcenie i udział w szkoleniach,
- określenia oczekiwań ze strony pszczelarzy w stosunku do specjalistycznego doradztwa i jednostek naukowych,
- czynników stwarzających największe zagrożenie dla dalszego rozwoju pszczelarstwa.

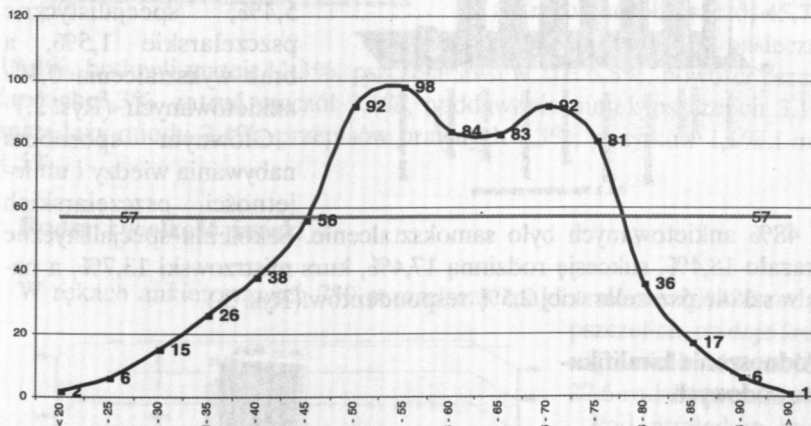
Uzyskane dane zestawiono procentowo.

3. WYNIKI

Ankiety wypełniło 739 pszczelarzy posiadaczy 20†426 rodzin pszczelich, z terenu 169 gmin, na terenie 34 powiatów województwa mazowieckiego.

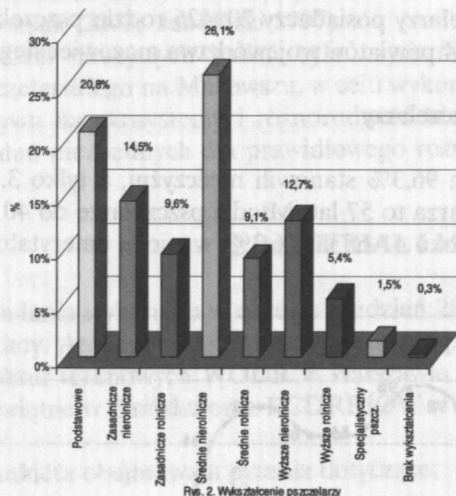
Płeć, wiek i wykształcenie pszczelarzy

W gronie 739 ankietowanych 96,3% stanowili mężczyźni, a tylko 3,7% kobiety. Średnia wieku pszczelarza to 57 lat. Młodzi pszczelarze do 40 roku życia stanowią 11,9%. W wieku 41-65 lat 56,3%, w wieku emerytalnym 31,8% ankietowanych. (Rys. 1.)

Emeryci i renciści stanowili też największą grupę zawodową wśród pszczelarzy, obejmującą 42,9% respondentów. Zawód rolnika deklarowało 23,7%. Bezrobotni stanowili 7,2%. Inne grupy zawodowe to: nauczyciele 2,6%, urzędnicy 2,3%, przedsiębiorcy 1,8%, kierowcy 1,8%, budowlańcy 1,5%, mechanicy 1,2% i ekonomiści 1%. Pszczelarstwo jako zawód deklarowało 2% respondentów. Pozostała grupa 12% ankietowanych reprezentowała 40 różnych zawodów (ogrodnik, elektryk, handlowiec, kolejarz, leśnik, operator, spawacz, stolarz, elektromechanik, informatyk, magazynier, pracownik fizyczny, duszpasterz, elektromonter, geodeta, hydraulik, inkasent, instalator, młynarz, monter, strażak, tokarz, weterynarz, agent ubezpieczeniowy, doradca rolny, dyrektor, elektronik, energetyk, gospodyni domowa, konserwator antyków, listonosz, meliorant, meteorolog, poseł, radiowiec, szklarz, ślusarz, uczeń, zootechnik).

Przygotowanie zawodowe pszczelarzy

Rys. 2. Wykształcenie pszczelarzy

Wykształcenie podstawowe deklarowało 20,8% respondentów, zasadnicze nierolnicze 14,5%, zasadnicze rolnicze 9,6%, średnie nierolnicze 26,1%, średnie rolnicze 9,1%, wyższe nierolnicze 12,7%, wyższe rolnicze 5,4%, specjalistyczne pszczelarskie 1,5%, a brak wykształcenia 0,3% ankietowanych. (Rys. 2.)

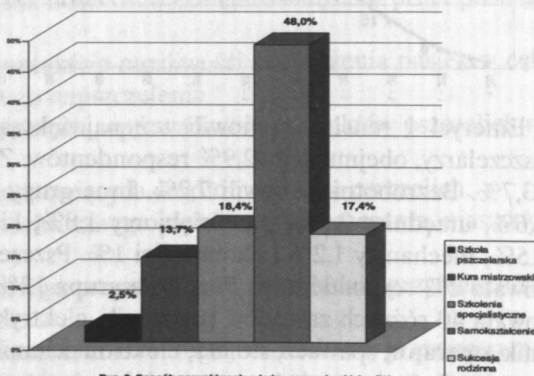
Głównym sposobem nabywania wiedzy i umiejętności pszczelarskich

dla 48% ankietowanych było samokształcenie. Szkolenia specjalistyczne wskazało 18,4%, sukcesję rodzinną 17,4%, kurs mistrzowski 13,7%, a naukę w szkole pszczelarskiej 2,5% respondentów. (Rys. 3.)

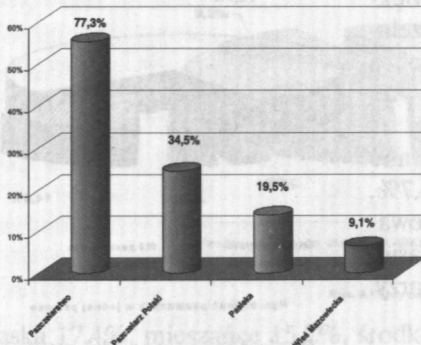
Podnoszenie kwalifikacji zawodowych

Posiadanie biblioteczki pszczelarskiej zadeklarowało 89% ankietowanych. Zawartość bibliotekzek przedstawiała się następująco: 1 książka 11,4%, 1-10 książek 58,7%, pow. 10 książek 29,9%. Filmy znajdowały się w 9,9% bibliotekzek *.

Prenumeratę czasopism specjalistycznych zadeklarowało 47,5% ankietowanych. Udział poszczególnych tytułów w rynku jest następujący: Pszczelarstwo 77,4%, Pszczelarz Polski 34,5%, Pasieka 19,5% i Wieś Mazowiecka 9,1%. (Rys. 4.) *

Rys. 3. Sposób pozyskania wiedzy pszczelarskiej w (%)

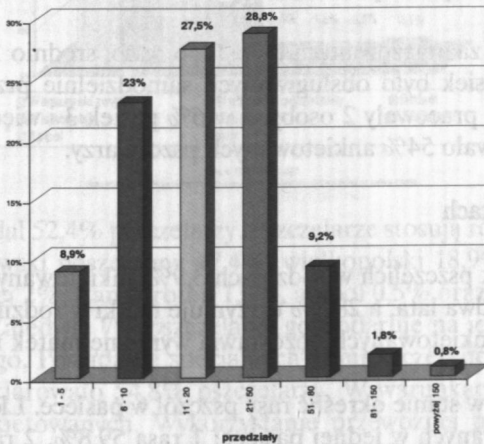
Rys. 4. Prenumerata wybranych czasopism w %

* Suma przekracza 100% ponieważ ankietowani mogli udzielić więcej niż jedną odpowiedź na zadane pytanie

18,4%, hodowli matek 11,3%, pszczelarstwa w UE 5,8%, nowości pszczelarskich 3,3%, zatruc pszczół 3,1%, poddawania matek pszczelich 3,1%, sprzedaży miodu 2,4%, przepisów prawnych 1,3%, pożytków 1,1% i inne 4,5%.

Rodzaj i wielkość pasieki

W rękach ankietowanych 739 pszczelarzy znajdowało się 20+426 rodzin

Rys. 5. Wielkość pasieki

pszczelich, co daje średnią wielkość pasieki 27,6 rodzin pszczelich.

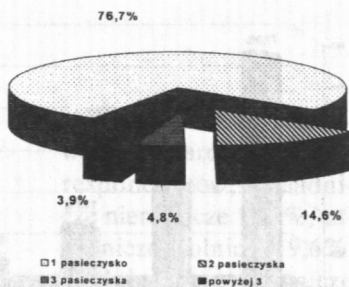
Pod względem wielkości pasiek wyodrębniono następujące grupy: do 5 rodzin 8,9%, 6-10 rodzin 23%, 11-20 rodzin 27,5%, 21-50 rodzin 28,8%, 51-80 rodzin 9,2%, 81-150 rodzin 1,8% i powyżej 150 rodzin 0,8% pasiek. (Rys. 5.)

*) suma przekracza 100%, ponieważ ankietowani mogli udzielić więcej niż jedną odpowiedź na zadane pytanie.

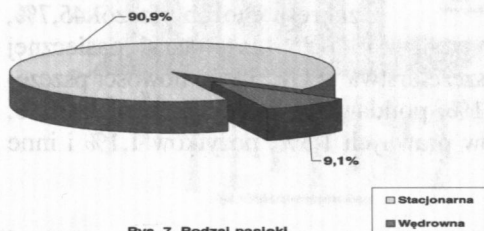
ankietowani mogli udzielić więcej niż jedną odpowiedź na zadane pytanie.

Zdecydowaną chęć dalszego powiększenia pasieki wyraziło 38,2% pszczelarzy, 36,9% nie wyrażało takiej chęci, a 24,9% okazało niezdecydowanie w tej kwestii.

Rodziny pszczele były lokalizowane najczęściej na jednym pasieczysku 76,7%. Posiadanie dwóch pasieczysk deklarowało 14,6%, trzech 4,8%, a 4 i więcej pasieczysk 3,9% ankietyowanych pszczelarzy. (Rys.6.)

Rys. 6. Ilość pasieczysk w jednej pasiece

Rys. 7. Rodzaj pasieki

Posiadanie pasieki stacjonarnej deklarowało aż 90,9% pszczelarzy, a zaledwie 9,1% wskazało na pasiekę wędrowną. (Rys. 7.)

Pszczelarze zawodowi, posiadający powyżej 150 rodzin pszczelich, stanowili 0,8% ankietyowanych i posiadali 8,8%

rodzin pszczelich

Ilość osób zaangażowanych w prace pasieczne

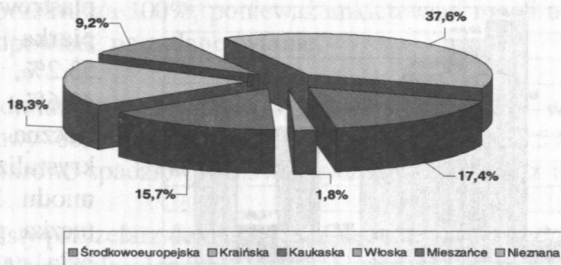
Łącznie w prace pasieczne zaangażowanych było 1046 osób, średnio 1,4 osoby na pasiekę. 67,7% pasiek było obsługiwanych samodzielnie przez pszczelarza. W 26,3% pasiek pracowały 2 osoby, a w 6% pasiek 3 i więcej osób. Brak następcy deklarowało 54% ankietyowanych pszczelarzy.

Postęp hodowlany w pasiekach

Okres utrzymywania matek pszczelich w rodzinach 3,9% ankietyowanych określiła na 1 rok, 53,2% na dwa lata, a 28,2% utrzymuje matki w rodzinie dłużej niż 2 lata. Aż 14,7% ankietyowanych pozostawia wymianę matek rodzinom pszczelim.

75,7% pszczelarzy nie było w stanie określić rasy pszczoł w pasiece. Liczba określonych ras utrzymywanych w jednej pasiece: 1 rasa 59,8%, 2 rasy 32,3%, 3 rasy 7,2% i cztery rasy 0,7%.

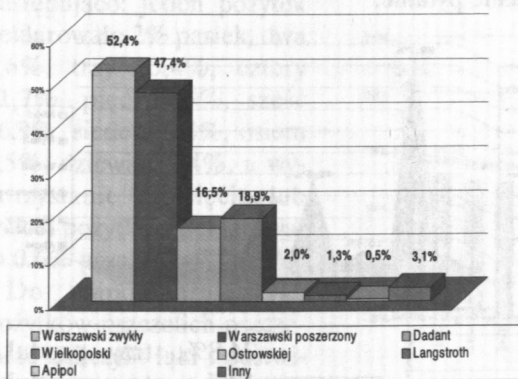
Najpopularniejsze rasy występujące w pasiekach to: kraińska 37,6%, kau-

Rys. 8. Rasy pszczoł w (%)

kaska 17,4%, mieszzańce 15,7%, środkowoeuropejska 9,2% i włoska 1,8% pasiek. Grupa 18,3% pszczelarzy nie zna ras pszczoł, które użytkuje. (Rys. 8.)

Wyposażenie techniczne pasiek

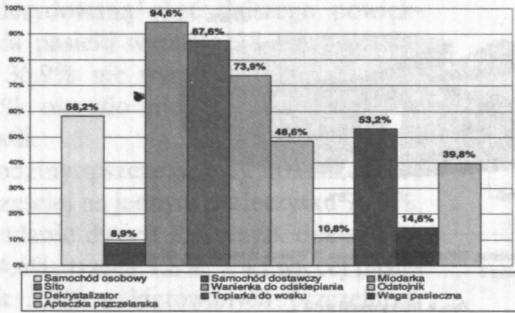

Rys. 9. System ula (%) *

* Suma przekracza 100% ponieważ ankieta nie mogła odróżnić grupy nie mającej odpowiedź na zadane pytanie

nadal 52,4% pszczelarzy. Pszczelarze stosują również inne systemy ula: warszawski poszerzony 47,4%, wielkopolski 18,9%, Dadanta 16,5%, Ostrowskiej 2%, Langstrotha 1,3%, apipol 0,5% oraz inne 3,1% (rys. 9.) *.

Zaledwie 7% pszczelarzy gospodaruje na jednym systemie ula korpusowego. Posiadanie specjalnych pomieszczeń do wirowania i obróbki miodu deklarowało 54,8% pszczelarzy. W warunkach kuchennych wiruje 27,2% ankietowanych. Wykorzystanie przewoźnej pracowni deklarowało 4%, a wykorzystanie innych pomieszczeń 14% ankietowanych. Wyposażenie techniczne w postaci miodarki deklarowało 94,6% pasiek. Nasylenie innym sprzętem rozkładało się następująco: sito 87,6%, wanienska do odsklepienia

Rys. 10. Maszyny i urządzenia (%)

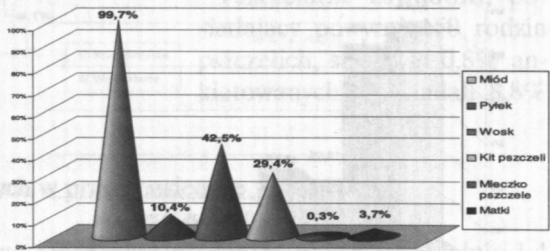
*Suma przekracza 100%, ponieważ ankieterzy mogli udzielić więcej niż jedną odpowiedź na zadane pytanie

osobowego posiada 58,2% pszczelarzy, a samochód dostawczy jest na wyposażeniu 8,9% pszczelarzy. (Rys. 10)

*) suma przekracza 100%, ponieważ ankieterzy mogli udzielić więcej niż jedną odpowiedź na zadane pytanie.

Profil produkcji oraz organizacja sprzedaży produktów pszczelich

Pozyskiwanie tylko jednego produktu pszczelego deklarowało 48,8% ankietowanych i był nim miód. Dwa produkty pozyskiwało

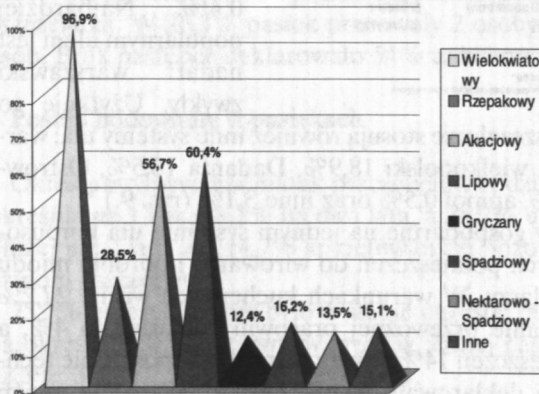

Rys. 11. Profil produkcji

*Suma przekracza 100%, ponieważ ankieterzy mogli udzielić więcej niż jedną odpowiedź na zadane pytanie

24,8%, trzy produkty 19%, cztery produkty 6,1%, pięć produktów 1,2% i sześć produktów 0,1%.

Najczęściej pszczelarze pozyskiwali: miód 99,7% pasiek, wosk 42,5%, kit pszczeli 29,4%, pyłek 10,4%, matki pszczele 3,7% oraz mleczko pszczele 0,3% (Rys. 11.) *

Rys. 12. Odmiany pozyskiwanych miodów w (%)

*) suma przekracza 100%, ponieważ ankietowani mogli udzielić więcej niż jedną odpowiedź na zadane pytanie.

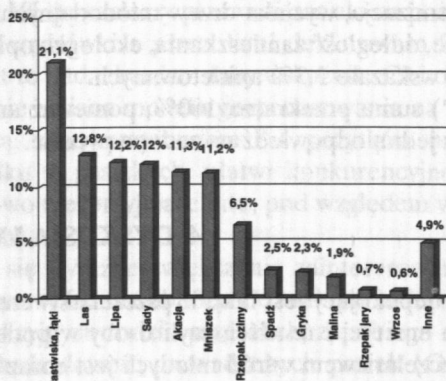
Wśród odmian pozyskiwanych miodów wymieniano: wielokwiatowy 96,9%, lipowy 60,4%, akacjowy 56,7%, rzepakowy 28,5%, spadziowy 16,2%, nektarowo-spadziowy 13,5%, gryczany 12,4% oraz inne 15,1%. * (Rys. 12.)

Co dwunasty pszczelarz deklarował, że w ogóle nie sprzedaje produktów pszczelich. Najpopularniejszymi kanałami dystrybucji produktów pszczelich były: dom 77,8%, targowisko 20,3%, dostawa do domu 8,5%, hurt 4,3%, sklep 2,4% oraz wysyłka 0,3% ankietowanych *.

Podstawowe źródła pożytków pszczelich

Liczba wykorzystywanych pożytków przez pszczelarzy przedstawiała się następująco: jeden pożytek deklarowało 2% pasiek, dwa 7,6%, trzy 13,4%, cztery 21,7%, pięć 19,5%, sześć 16,9%, siedem 9,4%, osiem 6,5%, dziewięć 2,4%, a wykorzystanie dziesięciu lub więcej pożytków deklarowało 0,6% pszczelarzy.

Do najpopularniejszych pożytków pszczelich pszczelarze zaliczyli: łąki i pastwiska 21,1%, las 12,8%, lipa 12,2%, sady 12,0%, akacja 11,3%, mniszek 11,2%, rzepak ozimy 6,5%, spadz 2,5%, gryka 2,3%, malina 1,9%, rzepak jary 0,7%, wrzos 0,6% i inne 4,9% ankietowanych. (Rys. 13.)

Rys. 13. Rodzaje pożytków

*) suma przekracza 100%, ponieważ ankietowani mogli udzielić więcej niż jedną odpowiedź na zadane pytanie.

Zdolność pasiek do wędrówek w celu równomiernego napszczenia

Ule przystosowane do wędrówki w liczbie 1834 sztuk znajdowały się na wyposażeniu 227 pasiek, co stanowi 30,7% pasiek i zaledwie 9% rodzin pszczelich zdolnych do wędrówki.

Zaangażowanie społeczne pszczelarzy

Przynależność do koła pszczelarzy wskazało 511 ankietowanych (69,1%), właścicieli 16†583 rodzin pszczelich. Daje to średnią wielkość pasieki pszczelarza zrzeszonego na poziomie 32,4 rodzin pszczelich. Ankietowani pszczelarze wywodzili się z 49 terenowych kół pszczelarzy.

Pozostali pszczelarze, w liczbie 228 ankietowanych stanowili 30,9%. W ich posiadaniu było 3†843 rodziny pszczele, co daje średnią wielkość pasieki pszczelarza, nie będącego członkiem związku, 16,8 rodzin pszczelich.

Największe zagrożenia dla pszczelarstwa

Za największe zagrożenia dla pszczelarstwa ankietowani uznawali: choroby pszczół 47,3%, zatrucia pszczół 35,4%, brak następcy 34,6%, brak środków finansowych 33,2%. Inne zagrożenia tj: rynek zbytu, import miodu, brak hurtowego skupu, brak pożytków, zmienność prawa, cena miodu, chemizacja, wycinka drzew miododajnych, złodzieje, brak lekarstw, dzikie roje, odległość zamieszkania, ekologia, opłacalność, zdrowie, gęsta zabudowa wskazało 3,3% ankietowanych. *

*) suma przekracza 100%, ponieważ ankietowani mogli udzielić więcej niż jedną odpowiedź na zadane pytanie.

4. DYSKUSJA I WNIOSKI

Niepokojący jest fakt, iż pszczelarstwem na Mazowszu zajmują się głównie emeryci i renciści, czyli osoby w podeszłym wieku, a zainteresowanie pszczelarstwem wśród młodych jest coraz mniejsze. Młodzi pszczelarze do 40 roku życia stanowią niecałe 12% ankietowanych. Badania Maksymiuka (1995) dla środkowowschodniej Polski wypadły bardziej optymistycznie i mówiły o 15,5% młodych pszczelarzy. Niewielu jest chętnych do zakładania pasiek. Powodem jest niewątpliwie fakt, iż założenie nawet niewielkiej pasieki przydomowej wiąże się ze stosunkowo dużą inwestycją (Niedźwiedzki 2003). Duża grupa pszczelarzy nie ma też następcy. Może to spowodować w krótkim czasie gwałtowny spadek liczby pasiek.

Według Niedźwiedzkiego (2003a) warunkiem uzyskania względnej opłacalności jest wielokierunkowość produkcji, ograniczanie kosztów, bazowanie na własnej pracy i sprzedaż bezpośrednia produktów pszczelich. Wilde i Szulc (2000) stwierdzili, że tylko prowadzenie racjonalnych wędrowek z

pszczołami, pozyskiwanie różnorodnych produktów i sprzedaż bezpośrednia produktów może zapewnić stabilną sytuację na rynku. Nieznaczny jest trend do intensyfikacji produkcji, co ma niewątpliwie wpływ na sytuację ekonomiczną pasiek. Pszczelarzom wyraźnie brakuje środków na niezbędne inwestycje dostosowawcze do zmieniających się ostatnio standardów. Wiele jest jeszcze w tej kwestii do zrobienia na Mazowszu.

Coraz mniej jest pszczelarzy, ale ich pasieki są coraz większe. Pszczelarze zawodowi, posiadający więcej niż 150 rodzin pszczelich, byli właścicielami 8,8% rodzin pszczelich. W krajach UE pszczelarze zawodowi utrzymywali ok. 42% ogólnego stanu rodzin (Kostrzewska 2003). Na Mazowszu jednak większość rodzin pszczelich jest w rękach pszczelarzy amatorów. Gospodarka pasieczna jest nadal prowadzona tradycyjnymi metodami. Świadczy o tym niewielkie nasycenie nowoczesnymi ulami i mała aktywność w wykorzystaniu bazy pożytkowej.

Ogromne są potrzeby doposażenia w nowoczesne ule i sprzęt pasieczny. Zaledwie co dziesiąta rodzina pszczela jest zdolna do wędrowki. Maksymiuk (1996) szacował, że jedynie 3% pszczelarzy przewozi pasieki na pożytki. Z naszej ankiety wynika, że wędrowki z pszczołami deklarowało 9% pszczelarzy. Pomimo wzrostu jest to nadal bardzo słaby wskaźnik. Cichoń i Wilde (1996) stwierdzili, iż jedynie zmiana modelu gospodarowania na intensywną gospodarkę wędrowną, z wykorzystaniem 3-4 pożytków oraz wprowadzenie pozyskiwania pyłku w pasiekach, ułatwi konkurencyjność polskich pasiek nawet w wyjątkowo niesprzyjające lata, pod względem warunków klimatyczno-pożytkowych.

Przez ostatnie lata obserwuje się wyraźne zwiększenie zainteresowania pyłkiem kwiatowym, pozyskiwanym w formie obnóży. Pozwala to na lepsze wykorzystanie możliwości produkcyjnych rodzin pszczelich, zapobiega nastrojowi rojowemu i zwiększa dochodowość prowadzonych pasiek (Grabowski, Siuda 2001; Wilde, Bratkowski 1996).

Bratkowski (1999) szacował, że pozyskiwaniem pyłku zajmuje się zaledwie 3% polskich pszczelarzy. W naszej ankiecie co dziesiąty pszczelarz potwierdził, iż pozyskuje pyłek w postaci obnóży. Nadal jednak zbyt mała grupa pszczelarzy poszerza paletę pozyskiwanych produktów.

Według Maksymiuka (1996) zdobywanie wiedzy opiera się głównie na samokształceniu i tylko 27% pszczelarzy deklaruje udział w szkoleniach i kursach. Ankieta nasza zdaje się to potwierdzać, gdyż udział w szkoleniach i kursach jako podstawowe źródło nabycia wiedzy i umiejętności pszczelarzskich zadeklarowało niewiele ponad 32% ankietowanych. Zbyt mała jest też paleta możliwości podnoszenia kwalifikacji. Większość pszczelarzy ba-

zuje na samokształceniu, chociaż wielu nie posiada fachowej literatury i nie śledzi aktualności w czasopismach specjalistycznych.

W badaniach ankietowych Maksymiuka (1997) do posiadania książek pszczelarskich przyznało się 72% ankietowanych, a do prenumeraty czasopism fachowych zaledwie 6%. Nasza ankieta wykazała 89% pszczelarzy z biblioteczką i 47,5% prenumeratorów czasopism fachowych.

Największą aktywność w organizacji szkoleń dla pszczelarzy przejawiają koła terenowe oraz ośrodki doradztwa rolniczego. Ścisła współpraca ośrodka doradztwa rolniczego ze związkiem pszczelarzy miała miejsce na terenie północno-wschodniego Mazowsza i wpłynęła na zahamowanie spadku liczby rodzin pszczelich oraz poprawę sytuacji sektora pszczelarskiego w ostatnich latach (Niedźwiedzki 2004).

Z ankiet wynika, że potrzeba jest większego zaangażowania weterynarii. Pszczelarze w ankietach wyrażali szczególną potrzebę zdobywania wiedzy i środków na przeciwdziałanie i zwalczanie chorób pszczół. Poważne zagrożenie stwarzają też zatrucia pszczół pestycydami. Wiele jest jeszcze do zrobienia na płaszczyźnie współpracy pszczelarzy z weterynarią.

Stosunkowo mocnym punktem pszczelarstwa mazowieckiego wydaje się być wdrażanie postępu hodowlanego. Prawidłowa jest częstotliwość wymiany matek pszczelich. Pszczelarz powinien w swej pasiece wymieniać matki co 2 lata (Wilde i in. 2002). Taką częstotliwość wymiany potwierdziło ponad 53% ankietowanych. Pszczelarze prowadzą też świadomy dobór ras pszczół. Jest to najprawdopodobniej wynikiem zbiorowego zaopatrzenia w matki pszczele objętego 50% dofinansowaniem z WFOŚiGW na dofinansowanie projektów z zakresu „Odnowy bilogenicznej i ochrony pszczoły miodnej” (Niedźwiedzki 2004). Z tej formy wsparcia skorzystało w ciągu ostatnich lat wielu pszczelarzy, którzy nigdy wcześniej nie prowadzili wymiany matek pszczelich. Potencjał genetyczny mazowieckich pasiek jest wysoki, należy go tylko dobrze wykorzystać. Trzeba dać pszczołom odpowiednie zajęcie, a można to uczynić tylko poprzez racjonalizację wędrowek.

Niezbędnym wyposażeniem stają się ule przystosowane do wędrowki. Na Mazowszu zaledwie 7% pszczelarzy gospodaruje na jednym systemie ula korpusowego. Bratkowski (1999) stwierdził, że zaledwie 5% pszczelarzy posiada ule korpusowe w pasiekach.

Badania ukazały też ogromne potrzeby inwestycyjne pasiek. Inwestycje powinny dotyczyć zakupu nowoczesnych uli oraz budowy i wyposażenia pracowni pasiecznych. Ponieważ większość rodzin pszczelich jest w rękach pszczelarzy hobbystów celowe wydaje się udostępnienie możliwości wsparcia technicznego na wyposażenie pasiek w sprzęt techniczny.

Według Niedźwiedzkiego (2003b) w Niemczech możliwe było, w 2002 r. uzyskanie 30% dotacji do inwestycji podejmowanych przez indywidualnych pszczelarzy w przedziale od 500 do 50 000 EURO, przy czym przy inwestycjach do 2 500 EURO stosowane były uproszczone procedury. W Belgii w latach 2000-2001 funkcjonował program wspierania grup pszczelarzy (min. 10 osobowych), którym oferowano dotację do zakupu sprzętu do obróbki miodu na kwotę do 60 000 franków belgijskich.

W Niemczech nawet początkujący pszczelarze posiadający niewielkie pasieki mają możliwość uzyskania dotacji do inwestycji w wyposażenie techniczne pasiek. Projekty takie zostały dopuszczone w ramach narodowego programu pszczelarskiego na lata 2003/2004 dofinansowanego ze środków UE (Rembisz 2003).

Niewiele ankietowanych pasiek mogło sobie pozwolić na wyposażenie w nowoczesny sprzęt do magazynowania i konfekcjonowania miodu tj: odstojniki i dekrystalizatory. Pidek (1998) wykazał, że konsumenci chętniej kupują miód płynny (84%). Z badań ankietowych Marzec (1998) wynika, iż ponad połowa ankietowanych konsumentów przejawia sezonowość zakupów miodu i najczęściej poszukują go zimą. W tym czasie większość miódów pozyskiwanych w kraju jest już skryształizowana. Jak wykazała nasza ankietowana pszczelarskom brak jest środków na zakup odpowiedniego sprzętu do dekrystalizacji miodu i zaledwie co dziesiąty pszczelarz posiada dekrystalizator.

Wsparcie inwestycji w tym zakresie jest niezbędne, tym bardziej, gdy weźmiemy pod uwagę fakt, iż pszczelarze chcąc poprawić kondycję ekonomiczną pasiek nie sprzedają praktycznie produktów w hurcie.

W porównaniu z badaniami Marzec (1997) dotyczących południowej Polski na Mazowszu pszczelarze rzadziej jako kanał dystrybucji wybierają sklepy i hurtownie. Podejmują oni w większości trud i koszty związane z organizacją sprzedaży produktów pszczelich bezpośrednio konsumentom.

Według Wildego (1996) przynajmniej 70-80% miodu powinno być sprzedawane przez pszczelarzy bezpośrednio klientom. Tylko taki kanał dystrybucji może zapewnić względną opłacalność produkcji małym pasiekom. Wśród ankietowanej grupy sprzedaż bezpośrednia była dominującym kanałem dystrybucji i prowadziło ją 93% pszczelarzy. Jest to zjawisko korzystne i uzasadnione w dzisiejszych realiach. Sprzedaż bezpośrednia wymaga jednak inwestycji w kierunku poprawy warunków konfekcjonowania produktów i wprowadzania ich na rynek, na które nie wszystkich będzie stać bez wsparcia z zewnątrz.

Co trzeci pszczelarz nie jest zrzeszony w związku pszczelarzy. Szacunki Niedźwiedzkiego (2001), oparte na danych związkowych dotyczących Ma-

zawsza, wskazywały na 40% udział pszczelarzy nie będących członkami związku. Niewątpliwie może to ograniczać ich dostęp do specjalistycznego szkolenia, którego głównymi inicjatorami są związki pszczelarzy we współpracy z ośrodkami doradztwa rolniczego.

5. PODSUMOWANIE

Realizacja pracy ujawniła szereg problemów metodologicznych, które wymagają dalszych badań. Praca stanowi pierwszą, kompleksową analizę w tym temacie na Mazowszu. Dane należałoby pozyskiwać dla poszczególnych jednostek administracyjnych przy okazji wykonywania kolejnych kompleksowych badań potencjału pszczelarstwa. Konieczne byłoby przeprowadzenie dokładnej inwentaryzacji pszczelarstwa, która powinna objąć całe grono pszczelarzy niezależnie od ich przynależności związkowej. Pozwoli to ustalić faktyczny stan ilościowy i jakościowy pasiek i ukaże obraz potencjału pszczoły miodnej do zapylania roślinności entomofilnej.

Byłby to temat do dyskusji i wytyczenia działań oświatowych i instytucjonalnych mających na celu poprawę potencjału pszczelarstwa na Mazowszu. Działania takie są zgodne z założeniami Krajowej Strategii Ochrony i Umiarkowanego Użytkowania Różnorodności Biologicznej zatwierdzonej przez Radę Ministrów w dniu 5 lutego 2003 r.

PIŚMIENNICTWO

- BANASZAK J., CIERZNIAK T., 2002: Ile w Polsce może być rodzin pszczelich. *Pszczelarstwo*, 2:5;
- BANASZAK J., CIERZNIAK T., 1994: Ilościowe efekty zapylania roślin uprawnych przez pszczołę miodną i dziko żyjące Apoidea. XXXI Naukowa Konferencja Pszczelarska. 15-16 marca 1994. Puławy: 4-6.
- BRATKOWSKI J. 1999: Charakterystyka pszczelarzy podnoszących kwalifikacje zawodowe. *Pszczelarstwo*, 2:5, 6.
- CICHON J., WILDE J. 1996. Competitiveness of the polish beekeeping industry in the European Market - Konkurencyjność polskiego pszczelarstwa na rynku europejskim. *Pszczeln. Zeszyt. Nauk.* 40 (2): 7-15.
- GRABOWSKI P., SIUDA M., 2002: Czy możliwe jest odebranie większych ilości pyłku. *Pszczelarstwo*, 1:4, 5;
- JABŁOŃSKI B. 1997: Pszczoły jako element plonotwórczy. *Pszczelarz*

Polski, 3:26, 27.

- KAPUSTA E. 2002: Aktualny stan pszczelarstwa na Mazowszu, jego organizacja i problemy. Konferencja: "Mazowieckie pszczelarstwo w drodze do Unii Europejskiej". 18 kwietnia 2002 - Tłuszcz. Materiały konferencyjne.
- KOSTRZEWSKA H. 2003: Zasady funkcjonowania pszczelarstwa polskiego po przystąpieniu do Unii Europejskiej. Referat wygłoszony podczas seminarium zorganizowanego w dniu 23 marca 2003 przez RCDRRiOW we Wrocławiu oraz Radę Koordynacyjną Dolnośląskich Związków Pszczelarzy.
- MAKSYMIOUK W. 1996: Pszczelarska wiedza fachowa oraz jej wykorzystanie w regionie środkowowschodniej Polski. XXXIII Naukowa Konferencja Pszczelarska. 12-13 marca 1996. Puławy: 51-53.
- MAKSYMIOUK W. 1995: Pszczelarze środkowowschodniej Polski w obliczu gospodarki wolnorynkowej. XXXII Naukowa Konferencja Pszczelarska. 14-15 marca 1995. Puławy: 41, 42.
- MARZEC J. 1998: Częstotliwość zakupu miodu. XXXV Naukowa Konferencja Pszczelarska. 11-12 marca 1998. Puławy: 49-51.
- MARZEC J. 1997: Produkcja i obrót miodem w woj. bielskim. XXXIV Naukowa Konferencja Pszczelarska. 12-13 marca 1997. Puławy: 42, 43.
- NIEDŹWIEDZKI A. 2004: Aktualny stan pszczelarstwa na terenie północno-wschodniego Mazowsza - jego organizacja i problemy. Wieś Mazowiecka, 6(59):13, 14.
- NIEDŹWIEDZKI A. 2003a: Pszczelarstwo - Czy to się opłaca? Wieś Mazowiecka, 1(43):27, 28.
- NIEDŹWIEDZKI A. 2003b: Zakładamy pasiekę przydomową. Wieś Mazowiecka, 2(44):24, 25.
- NIEDŹWIEDZKI A. 2001: Znaczenie pszczół dla rolnictwa mazowieckiego. Wieś Mazowiecka, 10(29):18, 19.
- NOGAL W. 1999: Stan pszczelarstwa w Polsce. Pszczelarz Polski, 2:2, 3.
- PIDEK A., 1998: Preferencje konsumentów zakupujących miód. XXXV Naukowa Konferencja Pszczelarska. 11-12 marca 1998. Puławy: 54.
- PIDEK A., 1997: Rozmieszczenie produkcji pszczelarskiej w Polsce. Pszczelarstwo, 9:10, 11.
- PIDEK A., 1996: Wpływ relacji cen w latach 1983-1994 na efekty ekonomiczne pasiek. XXXIII Naukowa Konferencja Pszczelarska. 12-13 marca 1996. Puławy: 58, 59.
- REMBISZ A. 2003: Systemy wsparcia sektora pszczelarskiego w Unii Europejskiej. Biuletyn informacyjny ARR, 7(145):32-38.